

نقش زن در مدیریت اقتصادی خانواده از دیدگاه مقام معظم رهبری

اسماء معمری^۱

چکیده

بر اساس تعالیم اسلامی دو رکن اساسی شکوفایی و سلامت اقتصادی خانواده کار و تلاش است ولی در سایه‌ی بهینه‌سازی و برنامه برای مصرف درست است که فرد می‌تواند خانواده‌ای منسجم داشته باشد و طبق مبانی اسلام زن به عنوان یکی از مهم‌ترین عناصر خانواده وظیفه‌ی حفاظت و مدیریت اقتصاد خانواده را بر عهده دارد، هدف اصلی این پژوهش بررسی نقش زن در مدیریت اقتصادی خانواده از دیدگاه مقام معظم رهبری است و در این راستا از روش توصیفی- تحلیلی استفاده می‌شود. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد زنان اغلب در محیط خانواده مدیریت اقتصادی را عهده‌دار می‌شوند. زن می‌تواند با اداره بودجه خانواده، صرفه‌جویی، پرهیز از اسراف و چشم‌و هم‌چشمی، برنامه‌ریزی مناسب، کنترل دخل و خرج و آموزش درست به فرزندان در رعایت آنها در مدیریت اقتصادی خانواده موفق عمل کند.

کلیدواژه‌ها: زن، مدیریت اقتصادی، خانواده، مقام معظم رهبری.

^۱. طلبه سطح ۲، حوزه معصومیه، یزد.

مقدمه

مسئله اقتصاد، کسب و معاش از ابتدایی و ضروری‌ترین مسائلی است که همواره با زندگی نوع بشر همراه بوده و قسمت عمده‌ای از حیات انسانی را تشکیل می‌دهد. نظام اقتصادی حاکم بر خانواده باید به گونه‌ای باشد، که بتواند با پیشرفت زندگی بشر در هر عصری مشکلات و موانع موجود را برطرف نماید. در حل مشکلات اقتصادی خانواده، زنان نقش حیاتی را ایفا می‌کنند. همواره زنان در اقتصاد خانواده بسیار مؤثرتر از مردان عمل می‌کنند تا آنجا که مقام معظم رهبری پیرامون حضور زنان در عرصه اقتصاد، چنین تأکید دارند که اقتصاد خانواده به معنای چگونگی سامان‌دهی مالی منابع خانه است؛ زنان بدون مناقشه در این سازمان‌دهی و مدیریت اقتصادی نقش کلیدی دارند و با مدیریت صحیح آنان، خانواده کمتر دچار مشکل اقتصادی می‌شود و با برنامه‌ریزی و اجرای صحیح آن، رشد و توسعه اقتصاد خانواده محقق می‌شود.

در دهه‌های اخیر حضور زنان در عرصه‌ی اقتصادی جوامع پررنگ شده و کشور ما نیز از این امر مستثنی نیست. اما آنچه که اهمیت دارد بنیان خانواده و حفظ این بنیان از آسیب‌های اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی است و زن به عنوان نقطه‌ی آغازین خانواده مهم‌ترین نقش را در حفظ بنیان خانواده دارد و چنانچه خواهد آمد "اقتصاد" در حال حاضر بیشترین نقش را در حفظ پویایی خانواده دارد. از این رو این ضرورت ایجاد می‌شود تا زنان بیشتر و بیشتر با نقش محوری خود در حفظ و پویایی خانواده و همچنین جامعه به عنوان کلید حل بحران اقتصادی آشنا شده و در به کارگیری آن در زندگی آگاهی بیشتری را کسب نمایند.

از جمله سوالاتی که لازم است در راستای این مقاله به آن‌ها پاسخ داده شود عبارتند از: نقش زن در مدیریت اقتصادی خانواده از دیدگاه مقام معظم رهبری چیست؟ منظور از مدیریت اقتصادی چیست؟ زن در مدیریت اقتصادی خانواده چه نقشی دارد؟ مقام معظم رهبری، مقام زن را در اقتصاد خانواده چگونه ارزیابی می‌کنند؟ مطالعات پیشین گویای این است که تحقیقات زیادی در حوزه زن و اقتصاد به رشته تحریر درآمده است، برخی از آنها عبارتند:

- کتاب «اقتصاد خانواده، اخلاق معیشتی در قرآن و سنت» نوشته سید محمد شفیع مازندرانی منتشر شده توسط انتشارات مسجد جمکران. در این اثر بر موضوعاتی نظیر اهمیت

معیشت و ضرورت رفع نیازمندی‌های اقتصادی زندگی و اهمیت اخلاق در جامعه در همه ابعاد به ویژه در عرصه‌های اقتصادی پرداخته می‌شود. در این کتاب بحث‌های اخلاقی ثروت بررسی شده و مبحث اقتصاد خانواده که کمتر با ثروت و ثروت‌اندوزی ارتباط دارد را مورد توجه قرار نداده در حالی که تحقیق حاضر هم بحث‌های اخلاقی مؤثر در اقتصاد خصوصاً اقتصاد خانواده و هم بحث‌های مدیریتی را در خود جای داده است.

سمیر و رضاپور (۱۳۹۷) در پژوهش خود به بررسی جایگاه زنان در گفتمان رهبران انقلاب اسلامی پرداخته‌اند. روش پژوهش این پژوهش توصیفی-تحلیلی با رجوع به مستندات تاریخی و مکتوب است. این پژوهش به صورت مداوم بر مقوله‌هایی فردی و اجتماعی شئون زندگی زن و حفاظت از نظرم سیاسی مبتنی بر اسلام بحث کرده است.

امتیاز مقاله حاضر بررسی نقش زن در مدیریت اقتصادی خانواده از دیدگاه مقام معظم رهبری است.

۱. مفهوم‌شناسی

در هر مقاله‌ای نیاز است تا واژگان کلیدی و پرتکرار از نظر لغوی و اصطلاحی مفهوم‌شناسی شود تا هر گونه ابهام از نظر خواننده برطرف گردد.

۱-۱. اقتصاد

اقتصاد در عربی مصدر ثلاثی مزید با افتعال به معنای پس‌انداز، صرفه‌جویی و اقتصاد است^۱ و در فرهنگ فارسی به معنای میانه راه رفتن و مواصله کردن شاعر عمل قصاید را گویند از مصدر عربی - مأخوذ از تازی - میانه‌روی در هر کاری است.^۲ دهخدا در لغت‌نامه‌ی خود اقتصاد را به معنای (ع مص، إ مص) میانه راه رفتن، میانه نگاه داشتن، میانه‌روی در هر کاری، رعایت تعادل دخل و خرج، مسائل مادی و امور آورده است.^۳

اقتصاد در اصطلاح دانشی است که با در نظر گرفتن کمبود کالا و ابزار تولید و نیازهای نامحدود بشری به تخصیص بهینه کالاها و تولیدات می‌پردازد. مجموعه‌ای است که از فعالیت-

۱. فرهنگ معاصر عربی-فارسی، ص ۵۴۴.

۲. نفیسی، فرهنگ نفیسی، ص ۳۳۹.

۳. دهخدا، لغت‌نامه دهخدا، ص ۲۰۵.

های بهم مرتبط، تولیدی و مصرفی دانسته شده که به تعیین چگونگی تخصیص منابع کمیاب کمک می‌رساند. علم تخصیص امکانات محدود به خواسته‌های نامحدود است.^۱

علم اقتصاد در میان عامه مردم همان علم معاش است، علمی که به ما می‌آموزد چگونه از منابع طبیعی، برای کار کمتر، تولید بیشتر داشته باشیم. تولیدی که نیاز ما را در زندگی برطرف سازد.^۲

۲-۱. خانواده

در لغت به معنای خاندان، اهل خانه، اهل البیت، دودمان؛ تبار، خیل، قبیله، طایفه، خانواده، عشیره، حی، سبط، ایل، قبایل آمده است.

در اصطلاح: تعریف خانواده به صورت ظاهر، دشوار است لذا هر کسی آن را به گونه‌ای خاص تعریف کرده است. ولی با دقت روشن می‌گردد که گرچه الفاظ مختلف است ولی همه به یک معنا اشاره داشته یک چیز را تعیین می‌کند. بعضی‌ها گفته‌اند: خانواده عبارت است از یک واحد اجتماعی که از ازدواج یک زن و یک مرد به وجود می‌آید و فرزندان حاصل از آن ازدواج آن را تکمیل می‌نماید.^۵ فرزندان تا زمانی عضو این واحد اجتماعی محسوب می‌شوند که به سن رشد نرسیده و یا با ازدواج با دیگری واحد مستقل جدیدی را تشکیل نداده باشند.^۶

در نگاه قرآن و فرهنگ اسلام، خانواده نه تنها محل تولید نسل است بلکه جایگاه پرورش روحیه و شخصیت انسان‌هاست که بر دستیابی به آرامش و هم‌گرایی عاطفی و مهرآمیز استوار است.^۷

در اصطلاح جامعه‌شناسی به معنای: «خانواده یا خانوار به گروه دو یا چند نفره‌ای اطلاق می‌شود که با هم زندگی می‌کنند؛ درآمد مشترک برای غذا و دیگر ضروریات زندگی دارند و از

۱. شریفی، حسینی و قهرمانی نیک، اقتصاد خانواده در فرهنگ رضوی، ص ۱۶.

۲. وطن‌دوست و غیره، فرهنگ روابط اجتماعی.

۳. معین، فرهنگ فارسی معین، ج ۱، ص ۶۱۳.

۴. دهخدا، لغتنامه دهخدا، ج ۲، ص ۲۹.

۵. طاهری، سیری در مسائل خانواده، ص ۱۴

۶. عاملی، حقوق خانواده، ج ۱، ص ۱۴

۷. فصلنامه تخصصی طهورا، ص ۹

طریق خون، فرزندخواندگی یا ازدواج، با هم نسبت دارند. در یک خانواده ممکن است یک یا چند خانواده زندگی کنند، تمام خانوارها، هم خانواده نیستند.^۱

۲. جایگاه زن در خانواده از دیدگاه مقام معظم رهبری

مقام معظم رهبری به زنان و جایگاه آنان در جامعه اهمیت بسیار قائل هستند ایشان با بیانات ارزشمند خود به دفاع از حقوق زنان در خانواده‌ها پرداختند. ایشان اولین نقش زن در مدیریت اقتصادی را به مسؤولیت‌پذیر بودن آنان نسبت داده و بیان داشتند:

«ما معتقدیم زن در نگاه نخستین، بزرگترین و اولین مسؤولیت‌اداری کانون گرم خانواده را که ما آن را پایه‌ی تشکّل اجتماعی خودمان می‌دانیم بر عهده دارد که این به عهده مرد نیست و از مرد اصلاً برنمی‌آید. ما معتقدیم ترکیب آفرینش زن، او را برای برداشتن مسؤولیت و مأموریت آماده می‌کند. ما معتقدیم برای زن این افتخار نیست که وزیر یا نخست‌وزیر باشد بلکه افتخار این است که بتواند کانون محیط خانوادگی خودش را گرم اداره کند که البته اگر در آن حال توانست وزیر و نخست‌وزیر هم باشد، هیچ اشکالی ندارد و این هم شرفی و افتخاری بالاتر و مضاعف خواهد بود. و هرگز زن را مجبور نمی‌کنیم که تو باید بروی شوهر کنی، بچه‌هایت را اداره کنی و یا خانواده‌ای را حفظ کنی. لذا اگر خود زن ترجیح داد خانواده نداشته باشد و خانه اداره نکند یا بچه‌هایش را به دایه یا پرورشگاه بسپارد و به شوهرش دستور دهد که از رستوران غذا بیاورد و خودش بیاید برود مدیر کل فلان اداره و وزیر فلان وزارتخانه، یا مسؤول فلان گوشه کشور بشود، دولت جمهوری اسلامی به او فشار نمی‌آورد که تو حق نداری این کار را بکنی، بلکه حق دارد. اما بعنوان یک ارزش در نظام ارزشی جمهوری اسلامی ترجیح را می‌دهم به آن کار اصلی زن یعنی حفظ کانون خانواده و گرم نگاه داشتن آن و از نظر ما این از ارزش بالاتری برخوردار است».^۲

در اینجا ملاحظه می‌شود که مقام معظم رهبری در کل با مدیریت زنان چه در داخل خانه و چه در خارج از منزل موافقت دارند اما برای مدیریت داخلی محیط خانواده از جانب زن ارزش بیشتری قائل هستند و وظیفه‌ی اول زن را در مدیریت منزل و گرم نگه داشتن محیط خانواده می‌دانند.

۱. کتابی، سیره اخلاقی و تربیتی امام رضا علیه‌السلام، ص ۳۰.

۲. بانکی‌پور، نقش و رسالت زن، ص ۴۰؛ در مصاحبه با سردبیران مجلات وزارت ارشاد، ۱۳۶۰/۱/۴.

طلبیها کوچکتر از این است که بتواند زنهای شایسته و والا را اسیر خود کند. هر انسانی - چه مرد و چه زن - اگر به دام زواید زندگی بیفتد و اسیر اینها شود، بتدریج معنیات با ارزش در وجود او افول خواهد کرد و ضعیف و کم خواهد شد.^۱

توقعات غیرمنصفانه و بی جا و خارج از توان مالی و میزان درآمد و ایجاد هزینههای غیرضروری سبب تنشهای زیادی در خانه می شود به سست شدن پایه های نهاد خانواده می - انجامد. زن و شوهر و به تبع فرزندان و همه اعضای خانواده باید موازنه ای معقول و منطقی بین دخل و خرج داشته باشند و با پذیرش واقعیت ها مانع مسئله ساز شدن توقعات فردی شوند.

به گفته امام علی علیه السلام: «اسرافکار را به خود واگذار که نه بخشش او ستایش انگیز است و نه تنگدستی اش ترحم برانگیز» لذا به دنبال تجمل گرایی، زندگی دستخوش آشفستگی و زلزله های ویرانگر می شود. سرمنشأ بسیاری از اختلاف همسران زیاده خواهی یکی از طرفین است. هنگام ازدواج طرفین چنین وانمود می کنند که با هر شرایطی حاضر به زندگی هستند اما در بعضی مواقع دیده شده که در طول زمان ناسازگاری ها بروز کرده و عدم تفاهم اقتصادی منجر به اختلاف شدید و حتی جدایی می شود. البته در ایجاد تفاهم اقتصادی باید هر دو طرف دخیل باشند و هنگام مصائب و مشکلات مالی نیز صحنه را خالی نکنند و دوش به دوش هم حرکت کنند. زن بهتر است صبور و کم توقع باشد و در مقابل مرد سخت گیری و بخل را کنار بگذارد. زن و مرد هر دو قناعت کرده و در جهت افزایش دخل خود بکوشند.^۲

اگر زن و مرد به تعادل اقتصادی بیندیشند. مرد در حدی که وظیفه و در توان اوست به تأمین نیازهای همسر و فرزندان خود تلاش کند و درصدد منت گذاردن نباشد. زن نیز با آنچه در سفره دارد زندگی متناسبی را فراهم سازد. این همکاری کمک زیادی به تعادل میان دخل و خرج می کند و در نتیجه استحکام بنیان خانواده را سبب می شود. در نهایت باید گفت که تفاهم و تبادل نظر به برنامه ریزی صحیح و دوری از تجمل گرایی و چشم و هم چشمی

^۱ . بانکی پور فرد، نقش و رسالت زن (جایگاه و مسائل زنان در فرهنگ اسلام و تجدید برگرفته از بیانات مقام رهبری)، ص ۴۱؛ در دیدار یا کارکنان سپاه حفاظت ولی امر (۸/۷/۸۱).

^۲ . امینی، آیین همسر داری، ص ۴۴-۴۵.

حسودانه و پاک کردن نیازهای کاذب از زندگی از ایجاد نزاع‌های مالی و پولی جلوگیری می‌کند و می‌توان سطح زندگی را بر مبنای سطح درآمد تنظیم کرد.^۱

۵-۲. خریدار متفکر خانواده

زنان مدیران خاموش در خانه خود هستند که در بهبود شرایط اقتصادی خانواده و یا عدم آن تأثیرگذار هستند. اگر زنان بتوانند تفکر سالم اقتصادی را به کار بگیرند می‌توانند در بهبود وضعیت مالی خانواده مؤثر باشند. بسیاری از زنان در خانه به کارهای روزمره زندگی و خانه‌داری مشغول هستند اما هر یک از آنان دارای مهارت‌های درآمدزایی می‌باشند که نه تنها اوقات فراغت خود را پر کرده بلکه زندگی یکنواخت خانه‌داری آنان با آن مهارت متنوع می‌شود و هم یک منبع درآمدی برای خود خواهند داشت. پس بهتر است آموزش‌هایی برای بالارفتن مهارت زنان در جامعه ارائه شود، تا هم کار یکنواخت در خانه باعث افسردگی، خستگی روحی و کسالت آنان نشود و هم منبع درآمدی برای آنان شده و بر اقتصاد خانواده اثرگذار باشد و آن را بهبود بخشد.^۲

^۱. صادقی‌شاد، زنان و رشد اقتصادی خانواده، ص ۸۴-۸۵.

^۲. همان، ص ۹۰.

نتیجه‌گیری

خانواده یکی از ارکان مهم در اسلام و جامعه محسوب می‌شود که با ازدواج زن و مرد شکل می‌گیرد و هر یک از این دو نقشی محوری در نظام خانواده دارند. اغلب مرد مسئولیت بیرون از منزل را به عهده دارد و زن تدبیر امور منزل را. از دیدگاه مقام معظم رهبری زن می‌تواند هم مدیریت خانه و خانواده را برعهده بگیرد و هم عهده‌دار چنین مسئولیتی در خارج منزل داشته باشد، از نظر ایشان نظر آزاد است و هیچ اجباری در انجام مسئولیت‌های زن وجود ندارد، اما ارزش والای زن را در گرم نگه داشتن محیط خانواده و مدیریت داخل منزل می‌دانند.

زنان بر اساس مسئولیتی که در قبال خانواده بخصوص همسر و فرزندان خود دارد لازم است تدابیر منزل را عهده‌دار شده و مدیریت اقتصادی خانواده را کنترل نماید. زن می‌تواند با اداره بودجه خانواده، صرفه‌جویی، پرهیز از اسراف و چشم‌و هم چشمی، برنامه‌ریزی مناسب، کنترل دخل و خرج و آموزش درست به فرزندان در رعایت آنها در مدیریت اقتصادی خانواده موفق عمل کند.

لازم به توضیح است که هر چند در رابطه با مباحث زنان و فعالیت اقتصادی آنان کتاب‌ها و مقالات زیادی نوشته شده است اما متأسفانه در رابطه با مدیریت اقتصادی آنان و تأثیر و نقش زنان در این راستا مطالب زیادی در دسترس نیست و اگر هم مطلبی یافت شده به صورت پراکنده و بدون منبع و مأخذ از آنها یاد شده است. امید است در آینده توجه بیشتری به این بُعد از تأثیر زنان در جامعه بحث و بررسی صورت بگیرد.

فهرست منابع و مأخذ

• قرآن

الف) کتب فارسی

۱. امینی، ابراهیم، آیین همسرمداری، چاپ هفدهم، تهران: انتشارات اسلامی، ۱۳۸۱.
 ۲. بهره‌مند، طاهره، سیره اخلاقی امام رضا علیه السلام، انتشارات روزنامه اطلاعات، ۱۳۸۷.
 ۳. دهخدا، علی‌اکبر، لغت‌نامه دهخدا، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.
 ۴. رحیمی، عباس، زندگی موفق (راه‌های خوب زیستن)، چاپ هشتم، قم: نشر جمال، ۱۳۸۶.
 ۵. صادقی‌شاد، مهشاد، زنان و رشد اقتصادی خانواده، تهران: فرهنگ سبز، ۱۳۹۱ هـ.ش.
 ۶. طاهری، حبیب‌الله، سیری در مسائل خانواده، تهران: شرکت چاپ و نشر بین‌الملل، ۱۳۸۱.
 ۷. عاملی، باقر، حقوق خانواده، جلد ۱، تهران: کتابخانه مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۱.
 ۸. قیّم، عبدالنّبی، فرهنگ معاصر عربی-فارسی، تهران: فرهنگ معاصر، ۱۳۸۴.
 ۹. معین، محمد؛ فرهنگ معین، ناشر: زرین، انتشارات: امیرکبیر، چاپ سوم، ۱۳۸۶.
 ۱۰. ماکارنکو، آنتوان، «گفتارهایی درباره تربیت فرزندان»، ترجمه: ابوتراب باقرزاده، چاپ نهم، بی‌جا.
 ۱۱. نفیسی، علی‌اکبر، فرهنگ نفیسی، ج ۵، تهران: خیام، بی‌تا.
- ب) مقالات و فصلنامه‌ها
۱۲. بیانات مقام معظم رهبری، در مصاحبه با سردبیران مجلات وزارت ارشاد، ۱۳۶۰/۱/۴.
 ۱۳. بانکی پور فرد، امیرحسین، نقش و رسالت زن (جایگاه و مسائل زنان در فرهنگ اسلام و تجدد برگرفته از بیانات مقام رهبری)، نسخه الکترونیکی، انتشارات انقلاب اسلامی (وابسته به مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی).
 ۱۴. بیانات مقام معظم رهبری، در دیدار یا کارکنان سپاه حفاظت ولی‌امر (۸/۷/۸۱).

۱۵. جمعی از پژوهشگران، **فصلنامه تخصصی طه‌ورا**، نشر مؤسسه آموزش عالی بن-المهدی، شماره ۱۳، بی‌تا.
۱۶. شریفی، علی و سادات حسینی، لینا و قهرمانی نیک، رقیه؛ **اقتصاد خانواده در فرهنگ رضوی**، چاپ اول، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۳۹۳.
۱۸. موسوی، مهدی، «**مصرف‌گرایی و مدیریت اقتصادی خانواده**»، ارمغان، شماره ۸، ۱۳۸۸.
۱۹. وطن‌دوست، رضا، گروه پژوهشی علوم قرآن و حدیث، **فرهنگ روابط اجتماعی**، ج ۱، چاپ سوم، مشهد، واحد نشر دانشگاه علوم اسلامی رضوی، ۱۳۸۸ هـ. ش.